МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 5

Матеріали
Звітної науково-практичної конференції науковців МАУП
“Соціальна практика та теоретико-методологічні
засади модернізації України
(політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми)”
м. Київ, МАУП, 30 листопада 2017 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2017

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 12 від 25.10.17)

Редакційна колегія:
М. Н. Курко (голова), д-р юрид. наук, проф.;
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук;
В. І. Литвиненко, д-р юрид. наук, проф.;
Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., проф.;
О. Л. Фещенко, канд. екон. наук, доц.;
Л. В. Янюк (виконавчий редактор).

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008 —

С76 Вип. 5: Матеріали звітн. наук.-практ. конф. "Соціальна практика та теоретико-методологічні засади модернізації України (політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми)", 30 листопада 2017 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2017. — 352 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези доповідей учасників науково-практичних форумів МАУП, що відбувались у контексті загальноакадемічної Науково-практичної конференції "Соціальна практика та теоретико-методологічні засади модернізації України (політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми)" з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2017
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2017

Романенко Є. О., Чаплай І. В.
Філософські аспекти становлення комунікації як сутнісної характеристики державно-суспільних відносин *103*

Лісовський П. М.
Перспективи рефлексії нового космічного порядку в постсучасності: кібербезпечні виміри *105*

Нич Т. В.
Роль філософії в постнекласичному освітньому просторі *108*

КРУГЛИЙ СТІЛ
“Держава та громадянське суспільство: динаміка складної взаємодії”

Костюк Т. О.
Держава та громадянське суспільство в Україні: динаміка складної взаємодії *111*

Мєлков Ю. О.
Фрактальність культури в сучасному світі *115*

Пальм Н. Д.
Диалог культур в эпоху глобализации *120*

Сухобрус М. Ю.
Громадянство і громадянська соціалізація *124*

Семеняка Є. І.
Росія — політична свідомість і політична активність *126*

XXI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
“Психологічні проблеми молоді у сучасному світі”

Коляденко Н. В.
Синдром Ретта як потенційно курабельне захворювання *129*

Вакуліч Т. М.
Вплив соціальних факторів на формування невротичних розладів *131*

Пільгук Н. М.
Особливості прояву інтернет-залежної поведінки підлітків *133*

Вус В. І., Віхровська В. А.
Взаємини з батьками та дітьми як чинник розвитку позитивного самоставлення дошкільника *136*

Бахов И. С.
Проблемы психического здоровья студентов США *138*

Кравчук С. М.
Соціально-психологічні особливості професійної діяльності фахівців пожежно-рятувальних служб *141*

Danylova T. V., Salata G. V.
Beyond biological and social: a holistic approach to mental health *143*

Віхровська В. А.
Психолого-педагогічні моделі формування позитивного самоставлення дитини *145*

Ю. О. МЄЛКОВ
д-р філос. наук, НН ІМВСН МАУП

ФРАКТАЛЬНІСТЬ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проблема співіснування множинності культур у переважній більшості країн сучасного світу та визнання неефективності наявної політики керування багатокультурністю в суспільстві зумовлюють потребу у більш глибокому та філософському розгляді способів існування культур у світі та їх співвідношення з проблемою національної ідентичності. На мій погляд, неадекватність існуючих підходів до розв'язання проблеми співіснування багатоманітності культур і визнання загальної кризи концепції мультикультуралізму [див.: 2; 5] викликані, передусім, не завжди вірним, метафізичним підходом до осмислення діалектичного відношення єдності та багатоманітності, що становить собою не лише давній предмет розвідок з боку філософської думки, але й поле особливого інтересу новітніх ідей сучасної наукової думки. Зокрема, концепція постнекласичної науки, на протилежність найбільш розповсюдженому, релятивістичному трактуванню постмодерністського мислення, виступає як установка на подолання опозиції класичної єдності та некласичної багатоманітності, вказуючи на можливість їх діалектичного поєднання, на можливість одиничного виступати як особливе, як таке, що уособлює в собі всезагальне, універсальне.

Саме тому має сенс говорити не просто про єдність чи множинність як форму існування культури у світі, а про її "*фрактальність*" — використовуючи термін сучасного природознавства, в якому фракталами йменуються такі утворення, що при зміні масштабу їх розгляду повністю відтворюють свою структуру. Якщо звертатися до історії філософської думки, то ця ідея багато в чому нагадує монадологію Г. Лейбніця: монада становить собою сад, повний рослин, чи ставок, повний риб, — але кожний листок в цьому саду чи кожна крапля води в такому ставку є такий само сад і такий само ставок.

Мені здається, що культура є таким саме монаднісним, фрактальним утворенням, і розуміння цієї її властивості вкрай необхідне для адекватного розуміння проблеми мультикультуралізму в сучасному світі. Інакше кажучи, протистояння "єдності та множинності" культури, зокрема й у плані усвідомлення тієї загрози, яку культурне багатоманіття може складати для особистісної ідентичності або для національної безпеки, полягає в невірному тлумаченні такого багатоманіття — в лінійному, модерновому дусі, в якому "єдність і множинність" виключають одна одну, а ідентичність розглядається метафізично, як стала та незмінна якість людської особистості [див.: 8].

Проблема, власне, полягає не в множинності, а в невірній контекстуальності, в намаганні постулювати одну з багатьох можливих ідентичностей *поза контекстом її релевантності* (наприклад, коли, скажімо, в соціологічних опитах з приводу ідентичності, що їх пропонують громадянам, дозволяється обирати лише один варіант відповіді: відчуваю себе християнином *або* громадянином певної країни, чи передусім представником етносу, а потім уже носієм тієї або іншої мови). В реальності ж — і в теорії нелінійних процесів соціальної динаміки — ці різноманітні ідентичності не виключають одна одну, а співіснують одна з одною, актуалізуючись в різних

контекстах чи на різних рівнях життєдіяльності, співіснуючи не стільки в "горизонтальному" плані, на просторі якоїсь держави чи іншого територіального утворення, — а в "вертикальному", в якості ієрархії особистісних культурних ідентичностей, в серці кожної людини.

Так, якщо, скажімо, подивитися на Землю десь із космосу, ми побачимо одну єдину загальнолюдську культуру: саме це буде релевантним щодо даного контексту розгляду. Проте, якщо придивитись дещо ближче, ця єдина культура розпадеться на наших очах на європейську, американську, африканську, азіатську, слов'янську. При розгляді, наприклад, останньої з цих "великих" культур з більш близької відстані, ми зможемо виокремити у слов'янській культурі — східнослов'янську, західнослов'янську та південнослов'янську культури. Надалі, у східнослов'янській культурі ми зможемо побачити російську, українську та білоруську — і так далі, аж до того, що в кожному з нас, мабуть, можна знайти риси багатьох культур — і західноєвропейської, і російської, і української, — а часто навіть і елементи таких культур, що не існують більш у глобальному політичному плані — як давньоєврейська чи візантійська.

Єдність, таким чином, не виключає множинності, як і універсальність не заперечує одиничності, — навпаки, універсальне тільки й може проявлятися в реальному житті як одиничне. Самоцінність багатоманітності, яка стає визнаним фактом як у біологічній науці (феномен біорозмаїття), так і в суспільно-гуманітарних дисциплінах, консолідується у такому напрямі як "екологія культури" [7], акцентуючи нашу увагу не лише на розмаїтті, але й на цілісності та системності кожної наявної людської культури: серед елементів культури не можна виокремити "цінні" та "нецінні", намагаючись штучним, лінійним шляхом змінити чи "вдосконалити" культуру. Проте, самоцінність множинності не виключає, а навпаки, передбачає й самоцінність єдності — в тому випадку, якщо така єдність розуміється не у квазікласичному, фундаменталістському дусі як домінуюча одноманітність, уніфікація чи заміщення цінностей конкретних культур абстрактними "загальнолюдськими цінностями", а — у відповідності до нелінійного підходу — як бачення багатоманітності як "доповняльної", як намагання дійти рівня взаємоповаги, взаємовизнання та взаєморозуміння множинності культур у перспективі забезпечення існування та розвитку людства в XXI столітті.

В цьому відношенні, мультикультуралізм як установка на принципову множинність культур у світі й у певній країні жодним чином не заважає національній ідентичності українця (або якоїсь іще з особистісних ідентичностей). Скоріше, навпаки: проліферації людських ідентичностей і розвитку людства заважає насадження "єдино вірної" сингулярно-партикулярної ідентичності на противагу універсалізмові. Так, подібним насадженням виступають фемінізм, расизм, націоналізм, шовінізм і багато інших подібних "ізмів" — як штучне культивування однієї-єдиної людської ідентичності — й тому ідентичності абстрактної, навіть якщо серед інших ідентичностей вона і виступала первісно як природна й органічна. В якості прикладу можна навести свідчення хорватської письменниці Славенки Дракуліч: раніше, до епохи незалежності країн Югославії, людина могла ідентифікуватися за різними критеріями, але нині національна ідентичність придушила всі інші можливі підстави для самохарактеристики: "Бути хорваткою стало моєю долею... Я визначаюся національністю, і лише нею... Поруч із мільйонами інших хорватів, я була пришпилена до стіни національності... Ось що робить із нами війна, зводячи нас до одного виміру: нації. Проблема такої національності, однак, у тому, що якщо раніше я визначалася своєю освітою, своєю роботою, своїми ідеями, своїм характером, — і, так, своєю національ-

ністю також, — тепер я відчуваю себе позбавленою всього того. Я — ніхто, бо я більше не особистість. Я одна з 4,5 мільйонів хорватів... Я більше не в змозі вибирати... Так що зараз, в новій Хорватській державі, нікому не дозволяється не бути хорватом" [10, p. 50–52].

Національна ідентичність є такою ж самоцінністю, як і будь-які інші культурні ідентичності, — проте, розглядати її в лінійному дусі ексклюзивності буде неправомірним — і вже тому, що сама нація є продуктом певного історичного етапу розвитку людської культури. Її не можна механічним чином екстраполювати на минуле або на майбутнє, або вважати правомірними її претензії на ексклюзивність. Розглянемо для наочності такий приклад. 2010 року одним із лауреатів Нобелівської премії був оголошений Андрій Гейм — німець за національністю, що народився і прожив велику частину життя в СРСР і в Росії, а нині є громадянином Нідерландів, який постійно проживає і працює у Великобританії. За старою, лінійною логікою — зовсім незрозуміло, яка з усіх перерахованих держав може вважати цю Нобелівську премію "своєю"? Сам учений відповідав на це питання досить виразно і по-філософськи: "Коли я був маленьким хлопчиком, я болів за свою дворову футбольну команду. Потім я вболівав за команду своєї вулиці, далі — за команду свого міста, а потім уже за збірну своєї країни. Ми ввели цей штучний розподіл на двори, міста і країни. Насправді ми всі — просто люди. Наука в нас у всіх спільна. Я вважаю себе європейським ученим. Але, звичайно, я, як і раніше, пишаюся своєю освітою, що отримав на фізтеху" [1].

При всій повазі до думки Нобелівського лауреата (яка повністю відповідає логіці класичної науки, що вона із самого свого зародження за доби Нового часу дійсно не визнавала жодних кордонів і конституювала собою універсальну, інтернаціональну спільноту вчених усього світу), слід дещо скорегувати: розподіл людей на спільноти певного рівня не завжди є штучним. Так, зокрема, "розподіл на двори та міста" є цілком органічним: той саме Андрій Гейм може природно вважати себе сочінцем за походженням (і зовсім не обов'язково при цьому ще й "росіянином"), про що він і сам каже в інших інтерв'ю. Звання випускника прославленого МФТІ в нього ніхто відняти не може, і справедлива в цьому відношенні гордість багатьох мешканців Росії за успіх свого співвітчизника, що досягнутий багато в чому завдяки *руській* культурі і завдяки *радянській* освіті та науковій школі, але при цьому й усупереч *російській* державі. Оскільки саме ця остання, в силу всіляких причин, як-от недостатньє фінансування фундаментальних наукових досліджень або ж банальна побутова невлаштованість та некомфортна для проживання сумлінної людини атмосфера 1990-х років, — змусила багатьох учених, включаючи майбутніх лауреатів Нобелівської премії, емігрувати, змінюючи при цьому громадянство — але ніяк не культуру, не отриману освіту, не природну свою ідентичність, зрештою. А тому саме поділ на держави, а не на двори та міста, виявляється, в міру постулювання його *ексклюзивності*, штучним.

Проте, іноді можна почути, що за доби мультикультуралізму на зміну єдиній державній ідентичності приходять інші, але настільки ж штучні. Так, прихильник націоналізму Ентоні Сміт запевняє, що "європейська ідентичність", настільки популярна в останні роки, – це штучний витвір, який не здатний прийти на зміну національним ідентичностям, які становлять собою єдину реальну основу соціального життя людини [9, с. 205]. Однак, можна заперечити, що така ідентичність не більш штучна, ніж ідентичності "французька" чи "німецька", колись дійсно створені більш-менш насильницьким шляхом за рахунок знищення ідентичностей бургундця та провансальця, шляхом підпорядкування франконця чи баварця прусському діалектові та прусському поліцейсько-державному устрою. Зрозуміло, що європейська ідентичність на початку XXI століття такими методами не створюється: вона просто вияв-

ляється найбільш адекватною *на глобальному рівні*, там, де ідентичності "двору та міста" попросту далекі від проблем, що розглядаються, виявляючись нерелевантними.

В якості яскравого прикладу: в історичній драмі норвезького письменника Генріка Ібсена "Боротьба за престол" герой, норвезький король Гокон Гоконсон (XIII ст.) бачить мету свого життя у створенні об'єднаної нації: "Норвегія була *державою* — стане *народом*. Трьондер ішов проти вікверінга, агдеверінг — против хордалендінга, хологалендінг — проти согндьоля; віднині всі мають об'єднатися — і знати й усвідомлювати, що всі вони складають одне ціле" [4, с. 71].

Наведені назви давньонорвезьких племен є досить незвичними для сучасного вуха — адже норвезька культура таки об'єдналася, навіть якщо, звичайно, консолідація нації була й залишається справою значно складнішою, ніж те могло здаватися Ібсену за доби романтизму XIX ст., й у будь-якому випадку — не справою одного героя-короля чи навіть одного покоління норвежців, що могла бути здійснена вольовим зусиллям "згори". Проте, в нашого сучасника може виникнути природне побоювання: чи не є визнання єдності людської культури та історичного характеру її розвитку вказівкою на те, що в більш або менш віддаленому майбутньому має відбутися становлення єдиної "загальнолюдської" культури, по відношенню до якої німці та англійці, росіяни та українці, євреї та американці будуть виступати чимось на зразок украй забутих вікверінгів чи хологалендінгів по відношенню до ідентичності та культури норвезької — або на зразок полян і древлян по відношенню до руської культури?

На мій погляд, ці побоювання є безпідставними — й саме в силу усвідомлення фрактального чи ієрархічного характеру людської культури, у світлі якого єдність і множинність як характеристики культури виступають у перспективі нелінійного розгляду як такі, що доповняють, а не виключають одна одну. Перед нами вже не стоїть жорстка класична альтернатива: "або – або". Загальнолюдська культура є, за виразом видатного київського філософа С. Б. Кримського, "верхнім поверхом" щодо національних культур [6, с. 138], або мета-культурою, що не позбавляє множинність чи національну ідентичність їх цінності чи права на існування, але скоріше просто конкретизує контекст їх застосовності. Приналежність культури та ідентичності до "верхнього" чи "нижчого" ступеня ієрархії на вказує на більшу чи меншу значимість або цінність, але — повторимо — лише на міру їх універсальної релевантності. А це значить, що "європейськість" або й "людськість" анітрохи не заперечують "німецькості" чи "французькості" — навпаки, вони може створюватися й існувати лише на їхній основі, при цьому просто активуючись, актуалізуючись іншим часом і в іншому контексті. Саме це має на увазі Ю. Габермас, зазначаючи: "Європейська ідентичність і так уже не може означати нічого іншого, крім єдності в національному розмаїтті; між іншим, німецький федералізм після розгрому Пруссії та примирення між конфесіями пропонує для цього не найгіршу модель" [3, с. 228].

Таким чином, можна зробити висновок, що мультикультуралізм у сучасному світі має сенс розуміти, виходячи з принципів нелінійного та діалектичного підходу, як фрактальність людської культури, як "єдність багатоманітності", на противагу квазікласичному постулюванню єдності та множинності культури як факторів, що нібито виключають один одного. Така постановка питання дозволяє й затверджувати національну культурну ідентичність як таку, що не може претендувати на ексклюзивний статус і не заперечується визнанням універсальної загальнолюдської культури в якості "вищого рівня" конституювання людської ідентичності, але передбачається таким конституюванням, так само як і вся множинність культурних ідентичностей людської особистості, що зазнає проліферації та сприяє особистісному культурному розвитку.

Література

1. Андре Гейм: “Мы не знаем, к чему приведет это открытие” : Интервью телерадиокомпании БиБиСи [Электронный документ]. — Режим доступа: http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/10/101005_andre_geim_iv.shtml
2. Бандурка А. С. Строката ковдра мультикультуралізму : монографія / А. С. Бандурка. — Харків : Золота миля, 2013. — 198 с.
3. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії : пер. з нім. / Юрген Габермас. — Львів : Астролябія, 2006. — 416 с.
4. Ибсен Г. Борьба за престол : пер. с норв. / Генрик Ибсен // Ибсен Г. Собрание сочинений : в 4 т. — М. : Искусство, 1956. — Т. 2. — С. 5–128.
5. Кризис мультикультурализма и проблемы национальной политики / под ред. М. Б. Погребинского и А. К. Толпыго. — М. : Весь мир, 2013. — 400 с.
6. Крымский С. Б. Цивилизационный статус глобализации / С. Б. Крымский // Практична філософія. — 2001. — № 2 (3). — С. 133–138.
7. Лихачев Д. С. Экология культуры / Д. С. Лихачев // Лихачев Д. С. Русская культура. — М. : Искусство, 2000. — С. 91–102.
8. Мелков Ю. А. Проблема единства и множественности культур в условиях глобализации / Ю. А. Мелков // Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій (матеріали конференції). — К. : НАУ, 2003. — С. 78–81.
9. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху : пер. з англ. / Ентоні Сміт. — К. : Ніка-центр, 2006. — 320 с.
10. Drakulić S. The Balkan Express: Fragments from the Other Side of War / Slavenka Drakulić. — New York : W.W.Norton & Co., 1993. — 146 p.